

Володимир Попик. Надія Любошець

ПЕРШІ ЧИШКІВСЬКІ ЧИТАННЯ З ІСТОРИЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

7 червня 2005 р. із ініціативи Інституту біографічних досліджень, Інституту рукопису НБУВ та Українського біографічного товариства проведено спільну наукову сесію інститутів і наукових відділів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського за участю науковців інших установ НАН України та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які розробляють проблеми історичної біографістики.

Учасники зібрання одностайно ухвалили вважати сесію *Першими Чижківськими читаннями з історичної біографістики* — на вшанування пам'яті вченого-біографіста, засновника та першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ, президента Українського біографічного товариства, доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чижка (05.06.1951 – 01.02.2003). Прийнято рішення організувати читання щорічно в першій половині червня.

Перші Чижківські читання були присвячені визначенню напрямів співпраці та кооперації зусиль у здійсненні біографічних досліджень, зокрема щодо створення національного електронного науково-інформаційного ресурсу в галузі біографістики — «Українського національного біографічного архіву» (УНБА).

Для обговорення було запропоноване широке коло проблем, а саме: «УНБА: методологічні та методичні проблеми створення», «Архівні документи як історико-біографічне джерело», «Колекції НБУВ як структурний компонент УНБА», «Проблеми іконографічного забезпечення УНБА».

Вступним словом читання відкрив в.о. директора Інституту біографічних досліджень НБУВ, к.і.н. **Володимир Іванович Попик**. У своїй доповіді він докладно ознайомив присутніх із новітньою концептуальною розробкою Інституту біографічних досліджень — проектом електронного «Українського національного біографічного архіву» та його веб-сайту, що має бути відкритим для широкого доступу користувачів електронних мереж. Доповідач охарактеризував його внутрішню архітектуру, виклав основні методологічні принципи формування УНБА, який за своїм задумом, побудовою та технічними можливостями має стати великим науково-інформаційним ресурсом загально-

національного значення, де воєдино будуть зібрані в вигляді наукових статей та електронних версій документів, біобібліографії, іконографічних матеріалів різного роду біографічні дані про десятки тисяч наших відомих співвітчизників. УНБА має стати органічною частиною вітчизняного науково-інформаційного ресурсу, тієї *всеукраїнської електронної бібліотеки*, яку нині розгортає НБУВ на своєму порталі. Створюваний Інститутом біографічних досліджень НБУВ в кооперації з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України (що розробляє програмно-технічне забезпечення) електронний УНБА багато в чому різнитиметься від тих біографічних словників, архівів і довідників, які вже нині є в Інтернеті чи поступово формуються. Він має стати оригінальним складно структурованим, наповненим різноманітними матеріалами інформаційним ресурсом, в основі якого лежать фундаментальні інформаційні бази, а не просто набором виставлених в Інтернеті біографічних статей і бібліографічних довідок. Метою формування УНБА є створення для користувачів можливості стереоскопічного, багатовимірного погляду на історичні постаті, крізь призму різних біографічних статей і досліджень, документів і матеріалів, ґрунтовної бібліографії. Не менш важливим завданням є оснащення УНБА дослідницьким інструментарієм, який дасть користувачам можливість вільно оперувати матеріалами, здобуваючи з них нові знання, як це дають змогу робити сучасні комп'ютерні бази даних.

На базі УНБА передбачається створити також відкриту для фахівців Всеукраїнську віртуальну біографічну лабораторію, завдяки якій дослідники з різних наукових підрозділів, установ, осередків в Україні та за кордоном зможуть співпрацювати з Інститутом біографічних досліджень над спільним наповненням загальнонаціонального електронного біобібліографічного ресурсу.

Презентація концепції проекту УНБА викликала широкую дискусію серед учасників читань, виявила значну зацікавленість фахівців різних наукових підрозділів методологічними та методичними питаннями створення Українського національного біографічного архіву та можливостями конкретної участі наукових інституцій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, інших наукових установ в даному проекті. Директор Інституту рукопису НБУВ д.і.н. **Любов Андріївна Дубровіна** зазначила, що даний проект відзначається загальною

доступністю та простотою і за своїми масштабами виглядає як загальноукраїнський біографічний портал. Масштабність фондів НБУВ та залучення регіонів дасть можливість, за умови використання потенціалу всіх зацікавлених осередків (а не лише ІБД), його створити. Необхідною умовою реалізації даного проекту, на її думку, є належне технічне та кадрове забезпечення. В іншому випадку реалізувати цю ідею буде неможливо.

Як наголосив заступник директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, к.філол.н. **Микола Григорович Железняк**, запропонований проект УНБА та його веб-сайту є великим кроком на шляху впорядкування та систематизації на комп'ютерній основі всього того, що було напрацьовано в галузі національної біографістики. Реалізація проекту дасть змогу залучити величезний масив розпорошених по всій Україні матеріалів і використати потенціал спеціалістів регіонального рівня, насамперед, краєзнавців. На його думку, запропонована структура веб-сайту є логічною та глибокою, в ній вдало поєднані сучасні технічні можливості та передбачено подання біографічних матеріалів в усій їхній різноманітності. Особливу зацікавленість викликає створення широкої бази даних біобібліографії, що враховуватиме центральні та регіональні видання. На думку М.Г. Железняка, масштабність проекту неодмінно зацікавить широке коло як установ, так і окремих науковців, діяльність яких пов'язана з біографістикою. Чимало сучасних періодичних видань і видавництв будуть зацікавлені в тому, щоб виставляти свої матеріали на такому сайті. Першим серед таких установ буде Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, що готовий до взаємовигідної співпраці та кооперації. Для залучення до цієї справи нових учасників потрібно провести загальноукраїнську конференцію й ознайомити людей із даним проектом.

З такою думкою погодилася провідний науковий співробітник ІБД, к.і.н. **Світлана Миколаївна Ляшко**, яка розповіла учасникам сесії про свої враження від відвідання редакції «Большой Российской энциклопедии» (м. Москва, раніше — «Большая советская энциклопедия»). Науковці Росії, відзначила вона, мало знають про стан біографістики в Україні та не знайомі з літературою, що виходить в нас як із загальних проблем біографістики, так і по конкретних персоналіях. А це впливає на якість їхньої продукції. Так що російська сторона також зацікавлена в співпраці з нами, тим більше, що такого масштабного

підходу, як запропоновано в проекті електронного УНБА, в них немає.

Змістовними були виступи керівників наукових підрозділів НБУВ, які пропонували конкретні напрями співпраці в процесі роботи з практичного наповнення УНБА біографічними матеріалами. Так, завідувач відділу стародруків і рідкісних видань, д.і.н. **Галина Іванівна Ковальчук** привернула увагу присутніх до того, що багато сучасних видань вміщують одні і ті самі імена, переписуючи біографічні дані зі старих видань, часто повторюючи одні і ті самі помилки. А вивчення фондів керованого нею відділу дає змогу виявити як нові імена, так і додаткові біографічні матеріали (автографи, маргінальні записи, портрети тощо), які дають змогу достовірніше показати конкретні персоналії. На її думку, в майбутньому УНБА необхідно вказувати відомості про наявність таких матеріалів. Доповідачка наголосила, що відділом здійснюється робота зі створення картотеки портретів, вміщених в стародруках і рідкісних виданнях, яка на сьогодні нараховує вже понад 2 тис. одиниць.

Проблемам іконографічного забезпечення УНБА був присвячений виступ завідувача відділу образотворчих мистецтв Інституту української книги НБУВ, к.мист. **Гліба Миколайовича Юхимця**. Він привернув увагу присутніх до існування двох видів іконографії: документальної та художньої. Для того, щоб підібрати адекватну іконографію, необхідно налагодити процес пошуку, систематизації та визначення ідентичності ілюстративного матеріалу. Ця робота складна та вимагає відповідного професійно рівня. На його думку, це можливо лише за умови створення на основі фондотворюючого відділу бібліотеки спеціального сектору, який буде мати доступ до всіх без винятку фондів НБУВ. Такий сектор повинен працювати за індивідуальними робочими планами, бути вкомплектований професійними кадрами, технікою та програмним забезпеченням.

З доповіддю про досвід роботи над виданням серії збірників документів і матеріалів «Історія Академії наук України» та можливістю їхнього практичного використання в УНБА виступила в.о. директора Інституту архівознавства НБУВ, к.і.н. **Лідія Іванівна Єременко**. Вона відзначила, що матеріали збірників є самостійним інформаційним ресурсом, який відразу можна виставляти на веб-сайті УНБА. Саме в збірниках «Історія Академії наук України» на сьогодні вміщено найбільш по-

вні відомості про співробітників АН від початку її існування, списки праць співробітників і видань АН. Особливий інтерес для УБА, на її думку, становлять архівні документи, що перебувають на збереженні в Інституті архівознавства, а саме: особові фонди академіків і членів-кореспондентів, що містять об'єктивні дані про вчених, їхні світлини, документи про сім'ї, бібліографію опублікованих робіт і відомості про ненадруковані праці. Величезне значення особових архівних фондів як історико-біографічного джерела та багатющого масиву інформації про нові персоналії відзначила і завідувач відділу зберігання та використання фондів Інституту рукопису НБУВ, к.і.н. **Ольга Петрівна Степченко**. Зібрання Інституту рукопису нараховує близько 500 особових фондів, вивчення яких дасть змогу як виявити нову інформацію про вже відомих осіб, так і знайти нові імена, які ще не введено до наукового обігу.

Науковий співробітник Інституту архівознавства НБУВ **Олександр Григорович Луговський** у доповіді «Архівні документи вчених-природознавців 20–30-х років ХХ ст. як історико-біографічне джерело створення науково-інформаційних видань» наголосив, що надзвичайну цінність для вивчення діяльності вчених АН має комплекс документальних архівних джерел, що відклався в Інституті архівознавства НБУВ, а саме: архівні фонди наукових установ, що діяли на терені України до 1918 р., діловодні документи, що утворилися безпосередньо в результаті діяльності АН та її установ, архівні фонди особового походження та бібліографія провідних вчених УАН-ВУАН. Ці документи, на думку доповідача, можуть стати частиною майбутнього УНБА.

Проблемам розширення джерельної бази Українського біографічного словника та Українського біографічного архіву присвятила свій виступ і старший науковий співробітник відділу стародруків і рідкісних видань НБУВ, к.і.н. **Ірина Олегівна Ціборовська-Римарович**. На її думку вивчення такого унікального джерела як стародруки дасть змогу ввести до наукового обігу нові персоналії, які були раніше виключені з історичного процесу, що, в свою чергу, сприятиме заповненню прогалин, які є в біографістиці на сьогодні, особливо стосовно персоналій XV–XVIII ст.. Цінним джерелом біобібліографічної інформації може стати, зокрема, низка польських видань, які є на збереженні в відділі. Цікаву додаткову інформацію біографічного характеру можна виявити також, вивчаючи написи на

книжках (посвяти, помітки про власників, автографи тощо). Досліджуючи списки видань конкретних друкарень можливо буде простежити репертуар творів окремих авторів. Така інформація має ексклюзивний характер і може стати цікавою частиною УНБА.

Учений секретар Інституту біографічних досліджень, к.і.н. **Надія Іванівна Любовець** поінформувала присутніх про започаткування співробітниками інституту нової серії «Джерела української біографістики», перша книжка якої нещодавно побачила світ: «Книжкові джерела української біографістики в фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Матеріали до бібліографії (сер. ХІХ–ХХ ст.)» – К., 2004. Готується до друку другий випуск, що охопить хронологічний період 2001–2003 рр.. Але з огляду на те, що фонди НБУВ вміщують величезні масиви літератури біобібліографічного характеру, опрацювати які зусиллями кількох осіб неможливо, доповідач висловила надію на організацію співпраці зі всіма зацікавленими сторонами з підготовки спільних видань цієї серії.

Завідувач газетним фондом НБУВ **Тетяна Олександрівна Борисенко** звернулася до учасників читань із проханням не нехтувати біографічною інформацією, яку може налати цей відділ бібліотеки, оскільки іноді лише в газетах можна знайти матеріал про ту чи іншу особу. Інша справа, що газети — це великий океан, в якому дуже легко потонути, якщо не знати основних принципів роботи з періодикою. За словами доповідачки, співробітниками відділу вже давно ведеться робота зі створення картотеки редакторів газет і журналів дореволюційного періоду, а також картотеки портретів, яка на сьогодні нараховує близько 1,5 тис. карток. Ці напрацювання, на її думку, можуть стати основою для подальшої співпраці підрозділів НБУВ із наповнення УНБА інформацією.

З узагальненням підсумків роботи читань виступив **В.І. Попик**, який наголосив, що створення «Українського національного біографічного архіву» є довгостроковим проектом національного масштабу, який розрахованим не на одне десятиліття і реалізувати його можливо лише об'єднавши зусилля всіх наукових підрозділів НБУВ, науковців інших установ. Виконання проекту сприятиме входженню України в світовий науково-інформаційний простір, налагодженню творчих стосунків як із українськими, так і з зарубіжними науковцями.

У результаті зацікавленого обговорення проблем створення електронного науково-інформаційного біографічного ресурсу на базі НБУВ учасники читань виступили з низкою пропозицій.

З метою ознайомлення широких кіл наукової громадськості, краєзнавців України з проектом створення на базі НБУВ електронного науково-інформаційного ресурсу «Український національний біографічний архів», визначення форм і напрямів співпраці в його формуванні організувати загальноукраїнський науково-практичний семінар.

З урахуванням попередніх напрацювань Інституту біографічних досліджень НБУВ, розробити пропозиції та техніко-економічне обґрунтування щодо розгортання робіт із формування УНБА, програмно-технічне та кадрове забезпечення цієї роботи:

Внести на розгляд Вченої ради НБУВ пропозиції щодо започаткування практики включення окремим працівникам наукових підрозділів НБУВ завдань із постійного наповнення електронного ресурсу УНБА в індивідуальні робочі плани.